

Fra museets arkæologiske arbejdsmark

af Anne-Louise Haack Olsen

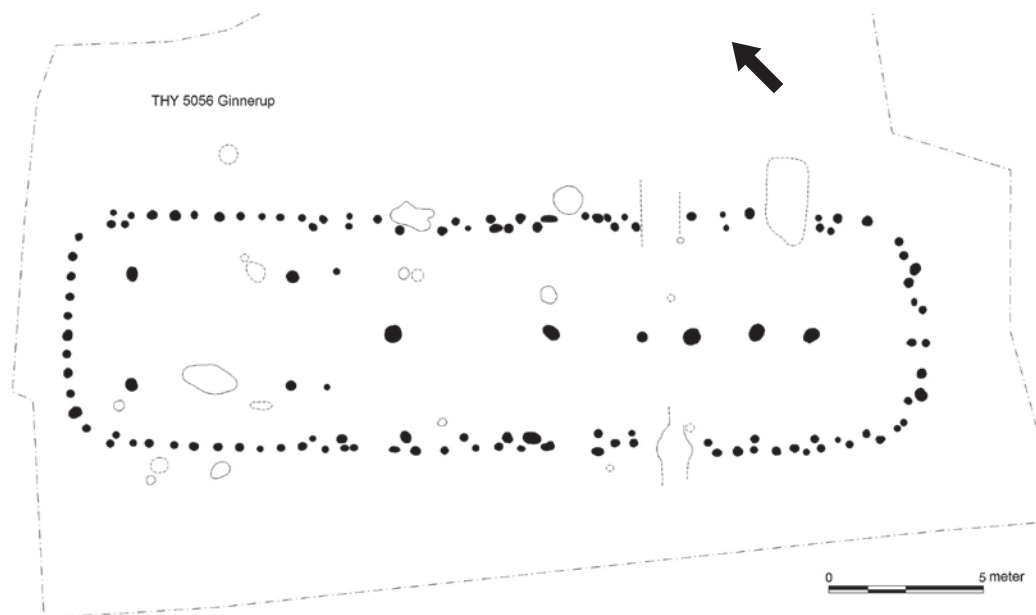
Artiklen omtaler de vigtigste arkæologiske undersøgelser, som Museet for Thy og Vester Hanherred har foretaget i 2008 og første halvår af 2009. Der har især været tale om flere store udgravninger af bopladser med velbevarede hustomter fra bronzealderen og fra middelalderen, som kan være med til at belyse levevilkårene for den tids thyboer, men der er også fremkommet spændende gravfund fra bronze- og jernalder. Endelig er der af amatører med metaldetektor fundet et stort antal fine metalfund fra både oldtid og middelalder.

Ginnerup i Sydthy er et velkendt stednavn i arkæologien på grund af de berømte fund af huse fra tiden omkring Kristi Fødsel, som blev udgravet af Nationalmuseet i 1920'erne og 1930'erne. De nyeste fund fra Ginnerup er imidlertid fra bronzealderen og omkring 1000 år ældre end jernalderhusene.

I et område ved Ginnerupgård, der er udlagt som grusgravningsområde, undersøgte museet i 2007 og 2008 spor efter mindst fem

huse fra bronzealderen. Især det ene hus var noget ud over det sædvanlige. Det har været ca. 27 m langt og 7 m bredt, dvs. med 180-190 m² under tag.

Sporene efter stolperne i væggene og efter de indre stolper, der bar taget, kunne tydeligt ses. I østenden var taget båret af en enkelt række stolper, placeret i husets midterakse, mens der i vestenden var to parallelle rækker tagstolper.

Plan over huset med to former for tagkonstruktion.

Konstruktionen med én række tagstolper var den almindelige i huse fra yngre stenalder og den allertidligste bronzealder, herefter går man over til at have to rækker tagstolper, hvorved man får mere fri gulvplads midt i huset. Denne løsning holder sig i flere tusind år, helt op i middelalderen. Huset ved Ginnerupgård er således en overgangsform, der forener begge konstruktionsmåder. Det er måske ikke tilfældigt, at den nye, »moderne« konstruktion er brugt i vestenden, hvor beboelsen lå, mens den mere »gammeldags« løsning er benyttet i østenden, der formentlig blev brugt til lade m.m.

Tæt ved huset lå resterne af en gravhøj fra bronzealderen. Den er for mange år siden blevet udjævnet og har siden været dyrket, men da gravmaskinen fjernede overjorden i en bane tværs over højen, dukkede dækstenen af en urørt grav op kun få cm under pløjelaget. Under stenen lå en lille stenkiste, der målte 60 x 30 cm indvendig. Den indeholdt brændte knogler af et menneske, indhyllet i et stykke stof. På grund af stoffets skrøbelige tilstand blev det hele taget op i en klump af medarbejdere fra Museernes Bevaringscenter i

Skive, hvor fundet stadig er under behandling. Graven var anlagt oven i resterne af ligbålet, hvor den døde var brændt. Graven er formentlig nogle år yngre end »overgangshuset«, men den døde kan udmærket have boet i et af de andre huse, der blev udgravet på bopladsen. Højen er senere udvidet i forbindelse med endnu en begravelse, og i yngre bronzealder er en tredje grav anlagt i den eksisterende høj. Uden for gravhøjen blev der fundet fine, brolagte stier, der kendes fra andre gravhøje i Thy. De er et par hundrede år yngre end kisten med de brændte knogler, men kan have været brugt ved ceremonier i forbindelse med senere gravlæggelser i højen.

Noget lignende fandtes i kanten af nabohøjen mod syd, som kun er delvis udgravet. Her fandtes tre grave fra yngre bronzealder, liggende tæt sammen i østkanten af højen, og ud for dem var der svage rester af samme type brolægning som ved den første høj. I de tre grave fandtes fine gravgaver – bl.a. en pincet, to rageknive og en dobbeltknap af bronze. Den grav, der oprindeligt var årsag til, at denne høj blev opført, er endnu ikke undersøgt.

Lille urørt stenkiste med dæksten afdækket lige under pløjelaget.

Pincet af bronze afdækket sammen med brændte knogler i en grav fra yngre bronzealder (ca. 900 f.Kr.)

Den sydlige del af gravhøjen med brolagte stier, fotograferet fra lift.

Kallerup

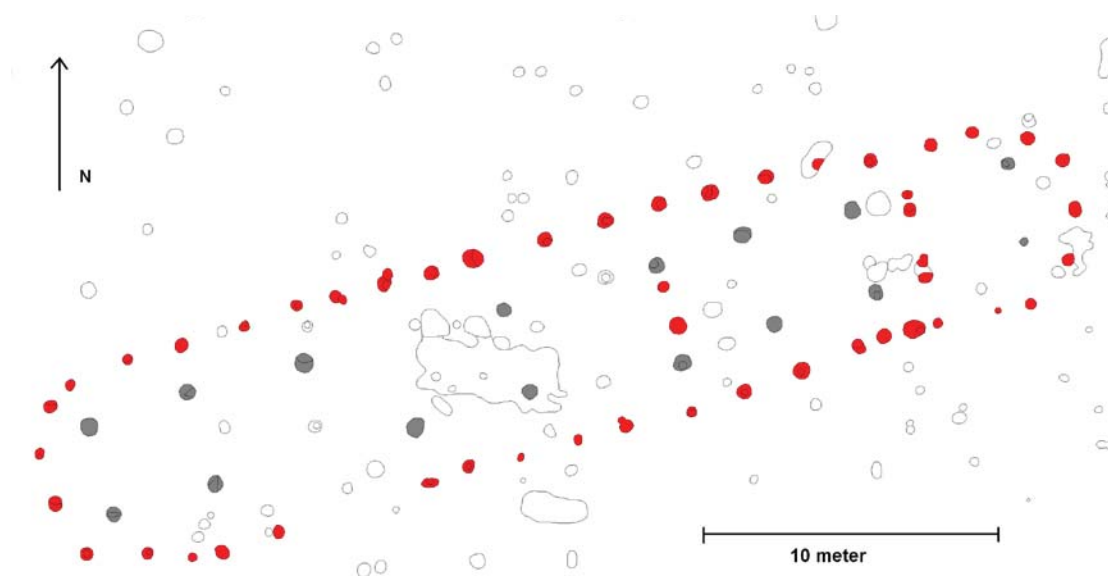
Ved Kallerup i Midtthly er der i forbindelse med en anden grusgrav undersøgt en hustomt af typen med kun én række tagbærende stolper i husets midterakse, svarende til den østlige del af huset ved Ginnerup, der er omtalt ovenfor. Huset ved Kallerup har været 23,5 m langt og 6,3 m bredt, dvs. på omkring 150 m². Årsagen til, at der ofte findes huse i forbindelse med grusgravning, er den enkle, at bronzealderfolkene foretrak at lægge deres huse på højtliggende steder med godt udsyn, og gerne på en gruset og sandet undergrund, der drænedede godt – dvs. de samme steder, hvor der i dag graves grus.

Vestermark i Tilsted

Det var dog ikke grusgravning, der gav anledning til fundet af Thy's hidtil længste hus fra bronzealderen. Ved gården Vestermark i

Tilsted skulle der opføres en stor stald, og i denne forbindelse blev det konstateret, at stedet havde været beboet for over 3000 år siden, i ældre bronzealder. Der blev fundet sporene af Thy's hidtil længste bronzealderhus, dateret ved kulstof 14-analyse til ca. 1400 f. Kr. Det var et anseligt hus på 36 m's længde med en bredde på 7 m og et areal på 250 m².

Også materialerne var usædvanlige i en Thy-sammenhæng: Væggene var sat af store stolper med 2 m's afstand, hvorimellem der formentlig har været fyldt ud med vandretliggende tømmer i en bulvægskonstruktion. Denne konstruktion medfører et langt større forbrug af bygningstømmer end den, der ses i husene ved Ginnerup og Kallerup og ved de allerfleste andre bronzealderhuse i Thy. De havde mindre og mere tætsiddende vægstolper, hvorimellem der sandsynligvis har været fletværk og lerklining. De lerklinede fletværksvægge er den helt dominerende vægform i Thy i bronzealderen,

Plan over stolpehullerne i det store hus fra Vestermark.

hvilket uden tvivl hænger sammen med, at landsdelen kun havde lidt skov på denne tid. Det må have krævet både ressourcer og indflydelse at bygge sig et stort, solidt langhus af træ som det ved Vestermark.

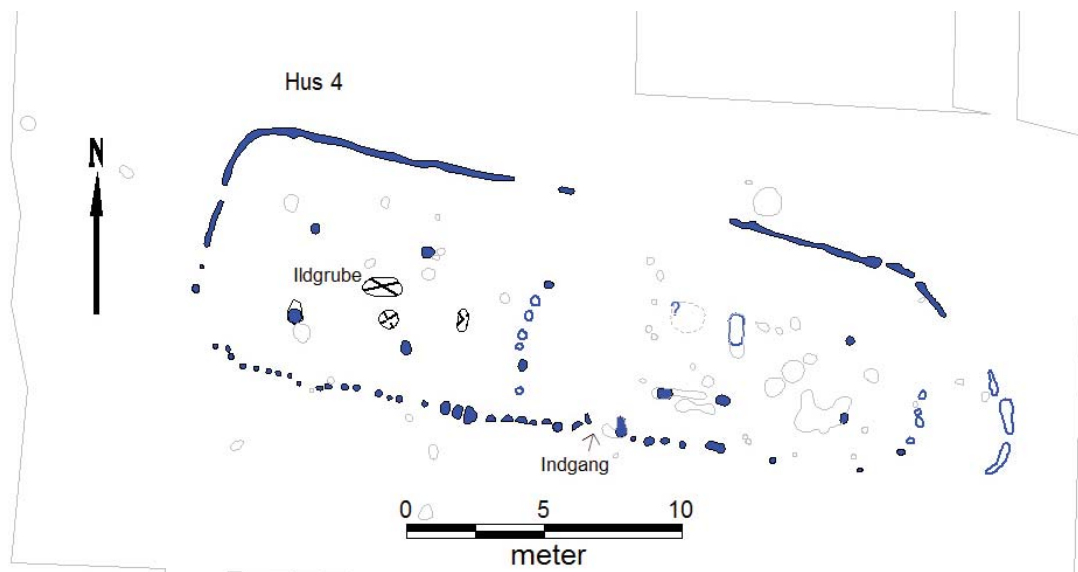
I samme område fandtes også en lille samling huse fra den tidlige jernalder – omkring 300 f. Kr. Nu er der ikke længere tale om imponerende langhuse i dyre materialer, men om ret små huse med vægge af græstørv, kun 8-14 m lange med stald i østenden.

Neddybet stald i østenden af et lille jernalderhus, set fra øst. Gulvet er omhyggeligt brolagt.

Vestergårdsvej i Fårtoft – en fortsat fortælling

I Historisk Årbog fra 2007 omtales udgravningen af en bronzealdergård i Fårtoft med et meget velbevaret hus og en indhegning, der tolkes som en dyrefold. Den blev undersøgt i forbindelse med en udstykning af byggegrunde i Thisted's østlige udkant. I 2009 blev der igen forberedt udstykning af byggegrunde, og også denne gang havde bronzealderfolkene været der først. Der blev udgravet rester af 4 huse, der dog ikke alle har ligget der på samme tid. To af husene var typiske, velbevarede bronzealderhuse med tætstillede vægstolper og to rækker tagstolper inde i huset. Ved det ene hus er tagstolperne anbragt usymmetrisk:

Plan over det »skæve« hus i Fårtoft. Uden for østgavlen sås mørke aftegninger, hvis oprindelse er ukendt.

Der er længere fra den nordlige række ind til nordvæggen, end fra den sydlige række ind til sydvæggen.

Det kunne se ud, som bronzealdertømmeren ikke har kunnet sit kram, men nøjagtig den samme skævhed ses i et hus, der udgravet ved Bjerre Enge ca. 13 km længere mod nord, i nærheden af flyvepladsen. Så måske er skævheden helt bevidst, og de to huse tilhører en særlig undertype. Det er ikke første gang, to huse fra vidt adskilte lokaliteter har vist sig at have nøjagtig ens grundplaner. Der må have været faste regler og mål for byggeriet, måske endda omvandrede »håndværkere«?

De nye bronzealderhuse ved Vestergårdsvej er ikke blot fire nye eksemplarer i museets samling af oldtidshuse. De udgør den nyeste del af et helt bebyggelsesområde fra oldtiden, som gradvis kommer for dagen i Thistedes østlige udkant i takt med, at den moderne by vokser hen over den 3000 år gamle oldtidsbebyggelse. Siden 1997 har der med jævne mellemrum været foretaget arkæologiske undersøgelser i dette område, og i øjeblikket er et areal på

19 ha undersøgt syd for Sennelsvej ned mod Limfjordskysten.

Området har ligget hen som dyrket mark eller overdrev lige fra bronzealderen til i dag,

Billede fra udgravningen i 2009. I baggrunden ses Eshøj. Hullerne i forgrunden er gennemskårne stolpehuller i vestgavlen af et af husene.

og sporene af oldtidshusene er næsten uforstyrrede af senere anlæg. Der tegner sig et tydeligt billede af spredtliggende huse fordelt over området. I slutningen af bronzealderen er der muligvis en vis koncentration af bebyggelsen, som kan være den spæde begyndelse til en egentlig landsby, men så holder bebyggelsen i området pludselig op. Mellem Limfjordskysten og Sennelsvej er der ikke fundet et eneste hus, der er yngre end ca. 500 f.Kr., dvs. den allerældste jernalder. Til gengæld ligger der på nordsiden af Sennelsvej små klynger af huse fra tiden 2-400 f.Kr., men ikke et eneste bronzealderhus. Man er åbenbart flyttet længere ind i landet, væk fra fjorden – måske på grund af mere urolige tider?

Sjørring

Sjørring er en af de vigtigste lokaliteter i Thy fra vikingetid og middelalder. Her kendes en af områdets få runesten (nu i Vang kirke) og en af de flottest udsmykkede kirker samt ikke mindst det imponerende voldsted. Gennem

de sidste 20-25 år har der adskillige gange været foretaget udgravninger i Sjørring, dels på vestsiden af Vorupørvej, ud mod det der for 1000 år siden var bredden af en stor sø, og dels i den sydøstlige del af byen i forbindelse med anlæggelsen af et nyt parcelhusområde omkring børnehaven.

I 2008 og 2009 er der foretaget udgravninger i begge områder, men for første gang også midt imellem, tæt sydøst for kirken.

Udgravninger ved Sjørringvold Efterskole

I forbindelse med opførelsen af en ny værkstedbygning m.m. ved Sjørringvold Efterskole er der på vestsiden af Vorupørvej udgravet et område med grøfter og store gruber med varmpåvirkede sten samt muligvis rester af en smedje. Det hele stammer sandsynligvis fra vikingetiden.

Lige i nærheden blev i 1990'erne, ved opførelsen af en ny elevfløj til den daværende højskole, fundet en del af en buet langvæg fra et

Udgravningsfelt i 2008, lige syd for efterskolens nye værkstedbygning. Set fra nord.

Det store bronzealderhus ved Frejasvej. Den ene halvdel af alle stolpehullerne er gravet væk, og indgange samt de stolper, der bar taget, er markeret ved brændestykker.

vikingetidshus. De nyfundne anlæg kan høre til samme vikingetidsgård – og hvem ved, om ikke Ømunde, Åsa og Finulv, der alle er omtalt på runestenen fra Sjørring, kan have haft deres gang her? Lidt nordligere er der op mod Bakkevej fundet rester af arbejdsbytter med nedgravet gulv, også fra vikingetid.

Udgravninger ved Frejasvej

Ved parcelhusområdet Frejasvej syd for børnehaven, lige bagved den tidligere Tinggård, er der dels fundet velbevarede huse fra middelalderen, men også spor efter store huse med stolpevægge fra bronzealderen. Bronzealderhusene omfatter både den meget tidlige type med en enkelt række tagstolper langs husets midte - de såkaldte sulehuse, der også blev fundet ved Kallerup – og det »klassiske« bronzealderhus med to rækker tagstolper ned gennem huset. Det største af husene dækkede ca. 200 m² og var således noget mindre end huset fra Vestermark.

Ovn i et aftørvevægshusene ved Frejasvej. Den brede lerbræmme er det nederste af ovnkuplen, der omgiver selve ovnrummet, hvor nogle sten stikker op. De lå under ovnens lerbund og fungerede som varmelager sammen med den tykke ovnkuppel.

I et af tørvevægshusene var et lerkar nedgravet i gulvet lige inden for døren.

Det vigtigste i dette område er dog husene fra den ældre del af middelalderen. Ikke fordi de er specielt imponerende, men fordi gulvlagene her er bevarede i modsætning til bronzealderhusene, hvor som regel kun mærkerne efter stolperne er tilbage.

Middelalderhusene var kun 3-4 m brede indvendig, dækkende et areal på mellem ca. 30 og 60 m². De var bygget med vægge af græstørv og gulv af stampet ler og har næsten alle en solidt bygget ovn med lerkuppel. I væggene kunne de enkelte tørv skelnes i op til tre skifter, og i de bevarede gulvlag fandtes genstande fra dagligdagen – kvindernes tenvægte fra håndtenen, hvæssesten, jernknive, skår af lerkar m.m. Uden for et af husene blev der for første gang i Thy fundet importeret keramik af såkaldt Pingsdorf-type, der stammer fra Nordtyskland. Et andet hus viste spor efter, at en bronze-

støber havde arbejdet der. Et tredje var brændt ned i middelalderen, men rummede hverken ovn eller andre tegn på beboelse. Måske har vi her for første gang fundet en lade eller en anden form for økonomibygning.

Et stort antal jordprøver fra husene er i færd med at blive analyseret og vil forhåbentlig kunne fortælle mere om middelalderfolkens dagligdag i Sjørring.

Enderne mødes ved kirken

I 2008 blev der for første gang gravet i området mellem Frejasvej og Vorupørvej. Kirkegården skal have ny værkstedbygning i haven til det gamle gartneri lige uden for kirkegårdsdiget, og i en søgegrøft blev der fundet tykke jordlag med bebyggelsesspor. Udgravningen af området er endnu ikke afsluttet, men allerede nu kan det ses, at der i den gamle have findes rester af både middelalderens tørvehuse med ovne som ved Frejasvej, og nedenunder dem ses rester af nedgravede arbejdsdytter m.m. fra vikingetid af samme type, som tidligere er fundet vest for Vorupørvej. Der er bl.a. fundet en del af et bidsel af jern samt skår af klæberstensgryder, som blev importeret fra Norge. Man skal uden tvivl forestille sig, at hele området mellem Vorupørvej og Frejasvej har været bebygget, men kun ved specielle lejligheder kan man få et kig ned i de gamle kulturlag – f.eks. i forbindelse med byggeri, ledningsarbejder o. lign.

Fund med metaldetektor

I de senere år har Thy fået en stor og aktiv forening af amatører, der med metaldetektoren har fundet ting i den thylandske muld, som vi tidligere kun kunne drømme om. Der er fund fra kendte lokaliteter som området omkring Vestervig kirke, men også hidtil upågtede steder som Nors og Øster og Vester Vandet har vist sig et rumme sjældne og fine fund.

Snit gennem graven. Til venstre i billedet ses det importerede romerske bronzekar, der blev fundet med detektoren. Lige til højre for bronzekarret stikker et lerkar ud af profilen.

De fleste af metalfundene er enkeltstykker fra yngre jernalder, vikingetid og middelalder, mens enkelte stammer helt tilbage fra romersk jernalder.

Helt ud over det sædvanlige var fundet af en våbengrav fra yngre romersk jernalder ved Øster Vandet med bl.a. sværd, lanse og skjoldbule af jern samt ikke mindst en importeret romersk bronzekedel med jernhank. Det var kedlen, hvis udslag i detektoren røbede gravens tilstedeværelse lige under pløjelaget. Grave fra romersk jernalder af denne kaliber er meget sjældne i Thy, og graven fra Øster Vandet er en kærkommen tilvækst til samlingen. De optagne præparater med genstandene skal konserveres på Nationalmuseet, men på et senere tidspunkt vil fundet forhåbentlig kunne ses på Museet for Thy og Vester Hanherred.

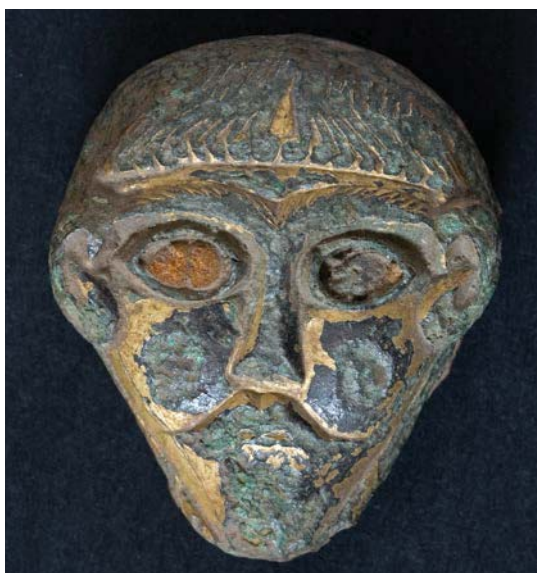

Der var signal fra metaldetektoren. Det kan være en tinknap fra 1800-tallet eller et vikingesmykke.

Der kan man i efterår og vinter 2009/2010 se mange af de andre metalfund, der er gjort med metaldetektor gennem de senere år. Kun tre skal nævnes her, men udstillingen rummer mange fine og sjældne fund:

Guldmønt fra Vestervig slået under kejser Nero. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen

Lille forgyldt bronzehoved med øjne af rav. Fundet ved Øster Vandet. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

Hængesmykke af forgyldt sølv. En kopi blev foræret til dronningen under hendes besøg på museet. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

1. En guldmønt slået under kejser Nero, der regerede i Rom 54-68 e. Kr., fundet ved Vestervig. En næsten tilsvarende mønt blev i 1930'erne fundet under gulvet i et jernalderhus i Ginnerup.
2. Et lille ansigt af forgyldt bronze med øjne indlagt med rav, fundet ved Øster Vandet. Det lille hoved er fyldt ud med bly og har muligvis været et vægtlod. Det er fremstillet i Irland eller Northumbria i det nordlige England og stammer fra 700-tallet.
3. Et hængesmykke af forgyldt sølv udsmykket med såkaldte gribedyr. Dette stykke stammer fra vikingetiden og er antagelig lavet herhjemme.

Anne-Louise Haack Olsen
Født 1951. Cand. mag. i forhistorisk arkæologi og etnologi. Arkæolog ved Museet for Thy og Vester Hanherred.